HALLINTOVALIOKUNTA
00102 EDUSKUNTA
HAV(AT)EDUSKUNTA.FI

Keski-Uudenmaan hyvinvointialueen lausunto koskien valtioneuvoston selontekoa julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2025–2028 (VNS 2/2024 vp)

Keski-Uudenmaan hyvinvointialue kiittää sille varatusta mahdollisuudesta antaa lausuntonsa otsikon mukaisessa asiassa. Hyvinvointialue katsoo, että hyvinvointialueiden toimintaa ja taloutta käsitellään selonteossa kattavasti, mutta suunnitelma ei riittävästi huomioi hyvinvointialueiden käytännön toiminnan realiteetteja ja erityisesti rakenteellisen rahoituksen epäjohdonmukaisuutta.

Hyvinvointialueiden rahoitussuunnittelu ja -malli eivät toimi pitkäjänteisesti ja ennustettavasti. Määräytyessään kunnilta siirretyn rahoituskehyksen mukaisena tietyin tarkistuksin, on hyvinvointialueiden rahoitus ollut jo lähtökohtaisesti vääristynyt, alijäämäinen ja siten riittämätön nykyiseen tarpeeseen. Rahoituksen määräytymismekanismi on lisäksi monimutkainen. Eri tekijöiden tarkistaminen hyvinvointialueiden itsensä toimesta on hyvin haastavaa, lisäten epäluottamusta koko rahoitusjärjestelmään.

Syntynyt rahoituksen rakenteellinen epäsuhta ei hyvinvointialueen käsityksen mukaan oikene kestävälle uralle, vaikka siihen vuodesta 2025 lisätään ensi kertaa lakisääteinen jälkikäteistarkistus, sekä kustannustason noususta, ennakoidusta palvelutarpeen kasvusta ja tehtävämuutoksista aiheutuneet osuudet. Keski-Uudenmaan hyvinvointialue pitää oikean suuntaisena, että mahdollisesti arvioitua suurempi jälkikäteistarkistus ja ennakoimattomat tekniset muutostarpeet on valtion menokehyksessä huomioitu ns. kehysvarauksena, joka ei ole käytettävissä muihin menoihin. Hyvinvointialue katsoo siltikin, että kehysvarauksen sijaan nyt ensi kertaa kohdennettavan jälkikäteistarkistuksen suuruus tulisi kuitenkin selkeästi asettaa siirtymärahoituksen aiheuttaman epäsuhdan tasolle, koska rahoituspohjan epäsuhta on selkeästi jo nykyisellään nähtävissä, aiheuttaen toiminnan haasteet. Lisäksi on toivottavaa, että valtiovarainministeriöön keskittyneemmässä ohjauksessa, toimivaltaisten kolmen ministeriön keskinäinen koordinaatio taloussuunnittelun pitkäjänteisyydessä paranisi. Hyvinvointialueiden rahoituksen vakaus tulisi turvata yli hallituskausien. Lisäksi hyvinvointialueiden itsensä kuulemismenettelyä riittävän aikaisissa valmisteluvaiheissa olisi tehostettava.

Hyvinvointialueiden velvoite kattaa taseeseen kertyneet alijäämät lain edellyttämässä määräajassa on liian tiukka, vaarantaen jopa asiakas- ja potilasturvallisuuden. Selonteossa todetaan, että johtopäätösten tekeminen yksittäisen hyvinvointialueen rahoituksen riittävyydestä tai riittämättömyydestä on ennenaikaista. Tästä huolimatta hyvinvointialueita velvoitetaan kattamaan merkittävät alijäämät asetetussa raamissa ja rajussa aikataulussa vuoden 2026 loppuun mennessä. Valtiovarainministeriössä tehdyn yhteenvedon mukaan alueet tavoittelevat n. 1,5 mrd. euron sopeutus- ja tehostamistoimia vuoden 2026 tasolla, mikä ei kuitenkaan riittäisi kuromaan umpeen noin 5,5 mrd. euron eroa perusuraan. Huomioitavaa on, että hyvinvointialueiden omat taloussuunnitelmat on jouduttu valmistelemaan monilta osin epärealistisesti talouden tasapainottamiseksi, joten esitetyt tulevien vuosien menopainelaskelmat eivät anna oikeaa kuvaa tulevien vuosien todellisesta kehityssuunnasta.

Hyvinvointialueet joutuvatkin sopeuttamaan talouttaan käytännössä jo nyt siitä osasta toimintaansa, jonka tulisi taata tuottavuuden, tehokkuuden ja kehittämistoimien onnistumista annetussa aikarajassa. On kestämätöntä asettaa järjestäjävastuulla toimivat hyvinvointialueet valitsemaan lakisääteisen kattamisvelvoitteen ja asiakas- ja potilasturvallisuuden välillä. Lisäksi kattamisvelvoite asettaa hyvinvointialueet keskenään epäsuhtaiseen asemaan. Jopa hajanaisemman järjestäjäposition hyvinvointialueilla, on alijäämän kattaminen paikoin jopa vahingollinen tehtävä, saati kuntayhtymätaustaisilla hyvinvointialueilla, joissa jo ennestään tehostetun rakenteen ja toiminnan mahdollisuudet uudistamiseen ovat selkeästi rajatummat. Selonteossa arvioidaankin, ettei puolet hyvinvointialueista saa katettua taseeseensa kertynyttä alijäämää annetussa ajassa ponnisteluistaan huolimatta. On siis selkeästi nähtävissä, ettei tilanteen haastavuus ole kiinni hyvinvointialueiden itsensä tahtotilasta. Keski-Uudenmaan hyvinvointialue katsookin, että alueiden toiminnan vasta käynnistyttyä, tulisi alijäämän kattamisessa olla selkeästi pidempi siirtymäaika, jotta sopeuttamisohjelmien rakenteellisimmat ja kustannusvaikuttavimmat kehittämistoimenpiteet ennättäisivät vaikuttaa – uudistuksen lähtökohta ja siitä annetun lainsäädännön ratio kun ei ole kustannusten vähentäminen vaan kustannustehokkuus, joka taas syntyy merkittäviltä osin tutkimuksen, kehittämisen ja innovaatioiden kautta. Nyt suunta on toinen.

Hyvinvointialueiden lainanottovaltuusmenettelyä tulisi tarkastaa mahdollistavammaksi suhteessa toimintojen uudistamiseen. Valtioneuvosto päättää vuosittain hyvinvointialueiden valtuudesta pitkäaikaisten lainojen nostamiseen investointien rahoittamiseksi (lainanottovaltuus). Vuoden 2024 lainanottovaltuuden kokonaismääräksi on muodostumassa maan tasolla, muutosten jälkeen yhteensä noin 2,096 mrd. Johtuen hyvinvointialueiden edellä kuvatusta vaikeasta rahoitustilanteesta ja sen muutoksista, sekä toimintaympäristön epävarmuudesta, ovat laskennalliset lainanottovaltuudet varsin pieniä myös jatkossa, tai investointeja ja pitkäaikaisia vuokrasopimuksia ei palveluverkon muutosten sekä sopeutustoimien ohessa osata vielä täysimääräisesti ennakoida. Selonteossa todetaankin, että jatkossa käynnistynee useita lisälainanottovaltuusmenettelyjä. Näin ollen uudistuksen valmistelun yhteydessä poikkeukselliseksi tarkoitettu lisälainanottovaltuusmenettely on muodostumassa säännöllisesti toistuvaksi. Jo tämä itsessään kertoo uudistuksen rahoitusmekanismin rakenteellisesta epäsuhdasta ja tulisi tarkastaa.

Lisäksi jo itse perusmenettelyssä lainanottovaltuuden hakeminen nykyisessä taloustilanteessa rajoittaa alueiden itsehallinnollista liikkumavaraa. Koska valtiolla voidaan katsoa olevan viimekätinen vastuu hyvinvointialueiden palveluiden turvaamisesta ja tämän seurauksena myös hyvinvointialueiden rahoituksesta lainsäädännössä asetetuin periaattein, on lainanottovaltuusmenettelystä muodostunut tarpeettoman tiukka kontrolli, jota tulisi hyvinvointialueen näkemyksen mukaan uudistaa. Olisi tarpeen selkeyttää muun muassa vuokrasopimuksen pitkäaikaisuuden määritelmää, sekä tarkasteltava koko vuokrasitoumustilannetta, ei vain uusia vuokrasopimuksia.

Kaikkiaan Keski-Uudenmaan hyvinvointialue katsoo, että maan historian suurimpana julkishallinnon reformina hyvinvointialueiden peruspalveluiden, tukitoimintojen ja hallinnon jäsentäminen kaipaa varmuutta rahoituksestaan, rauhallista siirtymäaikaa alijäämien osalta, vakautta ja vuoropuhelua työskentelyyn sekä selkeää, yli hallituskausien ulottuvaa ja ennakoitavaa ohjausta.

Hyvinkäällä 7.5.2024

Keski-Uudenmaan hyvinvointialue
Kristiina Kariniemi-Örmälä, vt. hyvinvointialuejohtaja
kristiina.kariniemi-ormala@keusote.fi